

ТРОЯНДА І ТРИ ГВОЗДИКИ (кримськотатарська любовна лірика)

Тетяна Руда

Гуменюк О. Учъ къаранфиль — Три гвоздики. Журливі мотиви в кримськотатарській народній пісні кохання : монографічне дослідження. — Сімф. : КРП «Видавництво “Кримнавчпеддержвидав”», 2011. — 120 с. — Українською та кримськотатарською мовами.

Гуменюк О. Меджбур олдым мен бир гуле — Взяла у бран мене троянда. Поетичний світ фольклорного пісенного жанру — макаму : наукове дослідження. — Сімф. : Світ, 2008. — 152 с.

Фольклор кримських татар — народу, чия доля у ХХ ст. складалася трагічно, — ще з кінця ХІХ ст. привертав увагу збирачів і дослідників. Навіть у період депортації завдяки подвижництву митців і науковців (І. Бахшиша, Е. Налбандова, Я. Шерфедінова та ін.) виходили збірники кримськотатарських народних пісень. У 1990-х роках у Сімферополі було видано кілька фольклорних зібрань, які довели, що попри десятиліття поневірянь народ зберігав свою культуру, свою багату й різноманітну пісенність.

Серед великого масиву кримськотатарської народної лірики особливе місце посідають любовні пісні, що вирізняються проникливим ліризмом і поетичною досконалістю. Найчастіше вони розповідають про нещасливе кохання, про розбиті надії та глибокі переживання ліричних героїв.

Саме ця тематична група пісень розглядається у двох монографіях Ольги Гуменюк — «Меджбур олдым мен бир гуле — Взяла у бран мене троянда: Поетичний світ фольклорного пісенного жанру — макаму» (Сімф. : Світ, 2008) і «Учъ къаранфиль — Три гвоздики: Журливі мотиви в кримськотатарській народній пісні кохання» (Сімф., 2011).

Кілька відомостей про авторку цих книжок.

Ольга Миколаївна Гуменюк — фольклорист і музикознавець — працює старшим викладачем кафедри української філології Кримського інженерно-педагогічного університету. Закінчивши музичний факультет Ніжинського педінституту, вона певний час викладала музику в Житомирській дитячій музичній школі. Пізніше переїхала до Криму, де була лектором-музикознавцем Кримської філармонії, директором Сімферопольської дитячої школи мистецтв, потім працювала в різних вишах Сімферополя. Захопилася народною лірикою кримських татар, написала низку статей, присвячених різним фольклорним жанрам, а також взаємодії літератури з народною пісенністю. У 2010 році захистила в ІМФЕ ім. М. Т. Рильського кандидатську дисер-

тацію на тему «Любовна лірика в кримськотатарському пісенному фольклорі: тематичні мотиви, особливості поетики».

Перша монографія О. Гуменюк — «...Взяла у бран мене троянда» — присвячена макаму — старовинному жанру кримськотатарської народної пісенності, розповсюдженому серед мешканців гірського та південного прибережного районів Криму. Авторка характеризує макама як емоційно виразний, пронизаний драматичними почуттями різновид любовної пісні, виконання якого вимагає справжнього таланту й досвіду. Вона розглядає основні мотиви цих пісень, особливості їх змісту і поетики (контрастність, патетичність, філософічність, медитативність). О. Гуменюк порівнює варіанти пісень з різних збірників, характеризує їхню мелодику, принципи організації поетичної мови (паралелізми, повтори, символіка тощо). Аналіз текстів і мелодій відзначається докладністю, науковою глибиною й водночас емоційністю. У першому розділі книги розглядаються маками тужливі, сповнені переживань і тривожних передчуттів. Мотив нещасливого кохання в цих піснях трапляється найчастіше. Авторка зуміла показати красу і неповторну привабливість макама, складну гаму почуттів ліричного героя, який страждає від нерозділеного кохання, втрачає надію, впадає у відчай...

О. Гуменюк відзначає наявність паралелей між макамами та українськими ліричними піснями, а також внутрішній зв'язок між вишуканою орнаментикою деяких кримськотатарських пісень і традиційним образотворчим мистецтвом (с. 75). Думаю, що це питання заслуговує на детальніше висвітлення.

У другій частині книги йдеться про маками більш оптимістичні за своєю тональністю, у яких душевна тривога поєднується зі світлими сподіваннями й передчуттями. Аналітичні роздуми ілюструються цитатами з найвиразніших зразків любовної лірики, поданими мовою оригіналу та в українському перекладі.

Цінним додатком до теоретичного тексту є збірка з 30 макама (оригінали та укра-

їнські переклади Віктора Гуменюка), що розкривають читачеві своєрідність художнього світу кримськотатарського фольклору. У піснях відчувається і місцевий колорит, і оспівування життєвих перипетій та природи чарівного краю. Гори і море, човни і кораблі, «зграї хмар» і «зграї риб», мінарети і сади, хурма і гранати, троянди і солов'ї, а ще кароока красуня, «кучерявка чорнява», до якої линуть мрії і гіркі зітхання закоханого юнака. Про все це йдеться в одній з небагатьох пісень, де звучать нотки не туги, сирітства й безнадії, а ідилічного щастя.

Книга «...Три гвоздики» (2011) — це логічне продовження і поглиблення розгляду питань, пов'язаних з особливостями поетики кримськотатарської любовної лірики. Три гвоздики — символ складних почуттів, який перегукується з образом (традиційним для фольклору) трьох голубів, що уособлюють світлі надії закоханих. У другій монографії дослідниця зосереджується на так званих «легких ліричних піснях», мотиви яких більш розмаїті, однак і тут переважають тужливі. Авторка відзначає багатогранність деяких символів: вода — вирування почуттів у душі героя і журба від розлуки з коханою; три голуби — розлука й водночас надія. Як фахівець-музикознавець, О. Гуменюк підкреслює єдність мелодики та вербального тексту, яка передає напругу душевних поривів, чіткість музичного й віршованого ритму.

Аналіз текстів тут значно детальніший; порівнюючи варіанти, дослідниця простежує трансформацію пісень у процесі їх побутування, яка іноді порушує художню цілісність творів. О. Гуменюк пише про роль повторів, ритму, інтонації в художній системі ліричної пісні, виявляючи тонку аналітичність. Ось, наприклад, її висновок щодо значення рефрену: «Рефрен криє в собі особливу емоційну глибину. Чіткі, лапідарні, але пройняті зворушливою емоційністю фрази, сув'язь внутрішніх та прикінцевих рим, рим у формі редифу, словесні та інтонаційні повтори, промовистий звукопис (повнозвучне, рясно вживане «а» ніби долає тривожність шиплячих) — усе це забезпечує

впливову, можна сказати, ударну силу рефрену, котрий сприймається як згусток життєствердної лагідної енергії, епіцентром якої, мабуть, можна вважати близьке до вигуку ... ключове слово “сар” (“обніми”))» (с. 23–24). «Легкі пісні», зазначає авторка, сповнені не лише туги і зневіри, а й пестливості, іноді — навіть грайливості, у деяких випадках вони загадкові своєю образною мовою. У них трапляються топоніми Криму — Ялта, Алушта та ін.; традиційні фольклорні паралелі: полювати — домагатися дівочої прихильності, випустити солов'я — звільнитися від любовних чар. О. Гуменюк звертається до перших фольклорних записів і в деяких давніх піснях знаходить мотиви не лише кохання, але й тривоги за долю довілля. У творі «Лісоруби» («Одунджы лар») ліричний герой переймається тим, що:

*Рубають ліс, ой жаль, дров навезуть
з верховин,
Від сліз моїх гірких закрутиться,
душе моя,*

навіть млин...

*...Наріжуть дров, ой жаль, меткі
майстри в вишині,
Від мук палких в нас горять серця,
о душа,
як в огні.*

Рани знищуваних гаїв і лісів тут співмірні з його особистими переживаннями. У піснях звучать і соціальні мотиви: бідний сирота залишається самотнім — його кохану віддають за багатого, золоті прикраси зроблять вродливою навіть негарну дівчину.

У другій книзі також уміщені оригінали та українські переклади (В. Гуменюка) ліричних пісень — 20 зразків. На нашу думку, виданню бракує нотних додатків.

Ольга Гуменюк, досліджуючи й публікуючи кримськотатарські пісні про кохання, робить дуже важливу справу — знайомить фахівців і широкі кола поціновувачів народного мистецтва з шедеврами кримськотатарської пісенної лірики.